

Светлана Шешковић

СРПСКИ ПИСЦИ ИЗ ХРВАТСКЕ У КОЛУ

Књижевно стваралаштво српских писаца са простора данашње Хрватске веома је сложено у погледу географске одреднице. Од оснивања Кола СКЗ 1892. године Срби су живели у бар две државе до 1918. године. Велики простор од Далмације до источне Славоније био је подељен на просторе који су припадали Млетачкој републици и просторе који су припадали Аустроугарској царевини. Сложеност политичког, верског, а пре свега језичког положаја Срба у те две државе била је ослоњена на минималне образовне могућности, па тиме и на још мање прилике за књижевно стваралаштво. Књижевна делатност се од средњег века одржавала највише и најјасније у просторима епархија и манастира, посебно на простору и у оквиру манастира Крупа. Од 1918. године када долази до уједињења и стварања најпре Краљевине СХС, а потом Краљевине Југославије веза српског народа са матицом српског народа у Београду и са СКЗ постаје интензивнија и сасвим логично број објављених дела постаје све већи. Дакле, политичке, државотворне и верске прилике које нису ишле у прилог српском становништву православне вероисповести све до 1918. године представљају главне разлоге веома слабог или сасвим слабог штампања књижевних дела у Колу СКЗ. Нажалост тај део српског народа био је од периода сеоба 1691. године изложен и сталном процесу унијаћења, па је и то доводило до питања

идентитета, положаја српског народа који је био између две државе и под граничним притиском Отоманског царства са простора Босне. Све је то довело до веома слабе и сасвим тихе књижевне активности која добија на замаху од 1918. године. Међутим, треба имати у виду да ни тада српски писци са простора који обухвата данашњу Хрватску нису били вероватно довољно ангажовани или нису били препознати у уређивачким одборима СКЗ. Свакако, најстарије име које се помиње у издањима Кола СКЗ је Герасим Зелић, потом Симо Матавуљ, Иво Ћипико, а касније модерни приповедач Вељко Милићевић са романом *Бесјуђе* и Владан Десница само са једном књигом и то романом *Прољећа Ивана Галеба*. Наведена имена су део историје српске књижевности и јасно је да је ту било још изузетних дела, али она се нису нашла у Колу СКЗ. Тешко је одредити све могуће разлоге посебно у међуратном периоду Краљевине Југославије или периоду после 1945. године када се тек сасвим спорадично појављују писци Срби са простора Хрватске, Интензивније публикување дела Јована Радуловића, или роман *Вејрово срце* Драге Кекановића долазе тек од краја 80-их или чак 2012. године. Није јасно ни сада зашто је Владан Десница у Колу СКЗ објавио само један роман, али је бар прихватљиво да се Вељко Милићевић као приповедач модерног сензибилитета појављује са две књиге. Позиција српских писаца из западних крајева представља низ дела и писаца који су пролазили веома чудно и у државама у којима су живели, а потом и у Краљевини Југославији и затим у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији где опет није било простора у Колу СКЗ или жеље самих писаца да објављују у овој престижној едицији. Разлози су бројни; просторна удаљеност на крају 19. и почетка 20. века, политичке, религијске, државотворне прилике током целог 20. и почетком 21. века нису биле

наклоњене јачој и интензивнијој сарадњи српских писаца са простора данашње Хрватске. Прво и најкомплексније и најпоузданије дело које сабира књижевно стваралаштво Срба са простора Хрватске или Крајине је *Књижевности Српске Крајине*¹ коју је као прву историју овог народа и његове књижевне баштине написао Душан Иванић. Како пише Д. Иванић:

„Књижевност Српске Крајине већ сада се може одредити као један од регионалних, геополитички омеђених видова укупне српске књижевности. Претходио му је термин *књижевности/књижевни рад Срба у Хрватској* (Станко Кораћ), с обухватнијим смислом, који се односио на цјелокупну територију СР Хрватске у оквиру СФРЈ. Међутим, књижевност Српске Крајине у начелу захвата књижевни рад међу Србима који су се у историјски промјенљивим околностима насељавали на рубовима Аустријске и Турске царевине. Дуго административно обједињене као Војна Граница (Крајина) у оквирима Аустријске царевине, ове су се територије послије развојачења нашле у саставу тзв. Цивилне Хрватске (1881). С распадом Хабзбуршке монархије крајишке земље су доспјеле у Државу Срба, Хрвата и Словенаца/Краљевину Југославију, а током Другог свјетског рата у више окупационих зона и у усташку Независну државу

¹ Душан Иванић, *Књижевности Српске Крајине*, БИГЗ, Чигоја штампа, Београд, 1998. Видети: Станко Кораћ, *Прејлед књижевности рада Срба у Хрватској*, Просвјета, Загреб, 1987; Душан Иванић, *Врела у врелии. О књижевној баштини Срба у Хрватској* 2009; Душан Иванић, *Пријовијејке српских писаца из Хрватске*, антологија, Просвјета, Загреб, 2004; Небојша Деветак, *Антологија српској њесништва у Хрватској двадесетом вијека*, 2002; Славица Гароња Радованац, *Српска књижевна Крајина. Од баштине до ејзодуса*, Прометеј, 2015; *Баштина Крајишких Срба*, зборник радова, ур. С. Станишић, Завичајно друштво „Сава Мркаљ“, 2019.

Хрватску. По Другом свјетском рату крајишко подручје у цјелини је прикључено новонасталој Народној Републици Хрватској у саставу Југославије. У оружаном борби, у процесу распада СФРЈ, највећи дио ових подручја се издвојио у Републику Српску Крајину (1991). Нада на сједињење са осталим српским земљама трајала је до прољећа/љета 1995, кад је хрватска војска уз сагласност и војну помоћ Западне алијансе и уз потпуну равнодушност осталих српских државних творевина, освојила вјековно српско тло, а народ их у данима од 4/5. августа напустио у бјекству, растурајући се и страдајући по путевима и новим крајевима, под условима у којима своју посебност, свој покрајински идентитет, неће више моћи одржати. Тако је окончан велики српски пут на Запад, који је трајао од средњег вијека, добијајући облике потпуног расијања, с оазама у Трсту и Бечу, а завршавајући стварањем низа држава на Словенском југу, које су највећим дијелом настајале у борби против тежњи српског народа да очува своју самосталност и државну везу са Србијом.²

На основу овог историјског и културолошког погледа на сеобе и поновно расејање по просторима неколико царстава и на крају на егзодус 1995. из Крајине и Западне Славоније, имамо прецизнију слику која највише говори о целокупном стању српског народа у западним крајевима и логичне околности које су отежале или умањиле активности и сарадњу писаца са СКЗ-ом и објављивањем у Колу СКЗ-а. Књижевна делатност Срба била је и распршена по разним културним средиштима изван Србије и Београда, па су многи од писаца налазили места за објављивање поред Трста, Беча, Пеште, Сремских Карловаца и Митрополије у Сремским Карловцима, а касније у Сплиту,

² Душан Иванић, *истио*, 7–8.

Ријеци, Дубровнику, Карловцу, Загребу или Осиеку. Све су то околности које су довеле до релативно „слабе“ везе са Колом СКЗ. Целокупна ситуација са књижевним стваралаштвом Срба на простору Хрватске је последица „закрајињеног народа“ онога који је живео на границама царстава, вера, али сталног притиска који је доводио до богатог фолклорног стваралаштва и сасвим скромнијег индивидуалног због свих околности везаних за публикавање и појединачно издавање из целог тог пограничног простора. С друге стране, српски писци са тог простора били су у контактима са новим књижевним правцима и идејама западноевропског књижевног круга, па су тако и често били носиоци модерних тенденција у српској књижевности (Доситеј Обрадовић у периоду боравка међу далматинским Србима, Симо Матавуљ, Вељко Милићевић, Владан Десница, а треба истакнути и Григора Витеза који је био сасвим мало штампан у издавачким кућама у Београду). С друге стране, у савременом стваралаштву, Драго Кекановић ће од 90-их година као загребачки сценариста и писац све више објављивати у Србији и један од најбољих романа *Вейрово срце* у Колу 2012. године, док ће Јован Радуловић живећи у Београду објављивати још од 80-их година у Колу. Слободан Селенић као савремени писац није објавио ни једну драму или роман у Колу, али је приредио *Антологију савремене српске драме* и тиме се уписао у низ аутора Кола СКЗ.

Укупан број издања српских писаца са простора данашње Хрватске од оснивања Кола СКЗ до 2020. године је 26 књижевних дела. Такође, треба приметити да у дугом трајању Кола СКЗ није било антологије било ког књижевног жанра или врсте која би обухватила или фолклорно наслеђе или савремено стваралаштво прозних писаца или песника са простора Хрватске. То нажалост још више говори о одсуству систематског рада на сакупљању

грађе фолклорног порекла или савремених прегледа који би указали на књижевну делатност једног дела српског народа. Можда је сада тренутак да се та врста активности покрене и када готово више нема народа на тим просторима да се сабере оно што је остало као књижевна баштина. У овом бројчаном попису нисмо укључили дела Јосипа Сибе Миличића³ *Жена и човек* (1927) и роман Нике Бартуловића *На ђрелому* (1929), који су етнички Хрвати, али објављују екавицом и на ћирилици, па је тиме њихова позиција у статусу одвојених канона српске и канона хрватске књижевности нешто комплекснија. Ипак, Сибе Миличић је 13 књижевних дела објавио на екавици и ћирилицом од укупно 15 књига, па би према критеријуму језичке припадности требало да буде део српског књижевног канона. Сасвим заборављени Нико Бартуловић има сличну позицију са само мањим бројем књижевних дела, али пише ијекавицом и на ћирилици. Посебан статус припада Славици Гароњи из Београда са романом *Повраћак у Аркадију* (2014) који тематизује историју, фолклор и породичну историју ауторкине баке из Славонске Пожеге. Роман обилује наслеђем фолклора и језика народа Западне Славоније, а ауторка није рођена на простору Западне Славоније већ њена мајка. Међутим, највећи део детињства и свог приповедачког опуса посветила је овом простору где је провела део детињства и периоде одмора и чак кратког запослења. Тако да је место Славице Гароње⁴

³ Видети први зборник радова о делу писца, сликара и дипломате: *Јосип Сибе Миличић, време, ђросијор, судбине*, ур. Светлана Шеатовић, Сања Роић, Институт за књижевност и уметност, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, Центар за компаративноисторијске и интеркултурне студије, Београд–Загреб, 2018.

⁴ Славица Гароња, *Повраћак у Аркадију*, СКЗ, 2014, С. Гароња, *Парусија, ѓласови исјод ѓајраиш*, Прометеј, 2019, С. Гароња, *Шајаиш Малѓ Влашке*, Прометеј, 2022. С. Гароња Радованац, *Српска књи-*

према родном месту Београду, а по духовној и књижевној припадности просторима Крајине и Западне Славоније двојно. У књижевном погледу, Гароња је представник књижевног стваралаштва Срба са простора данашње Хрватске, а посебно по истраживачкој делатности културног и фолклорног наслеђа Српске Крајине.

Низ српских писаца са простора данашње Хрватске почиње 1892. године са најважнијим романескним делом српског реализма романом *Бакоња фра Брне Симе Матавуља* (Шибеник 1852 – Београд 1908). Већ 1902. године биће објављен роман *Ускок*, а 1923. приповетке *Из разлијех крајева*, 1939. *Биљешке једној њисца*, недовршену аутобиографију и 1948. приповетке *Из београдској живојти*. Дело Симе Матавуља заступљено је са највећим бројем књижевних дела у Колу, што показује и његову блискост са београдском, књижевном и уметничком средином, али и значај и популарност његовог дела. Матавуљ је водећи писац српског реализма и сасвим је јасна заступљеност

жевна Крајина. Од баштине до епозодуса, Прометеј, 2015. Наведени романи представљају трокњиже посвећено тематици српског народа у западној Славонији са језичком основом народа са тог простора, низом историјских података, трагичне судбине у Другом светском рату све до коначног епозодуса 1995. године. Романи представљају извор нема само врсног приповедачког, аутобиографског тока једне породице већ су и право врело језика заборављеног народа и речника састављеног по казивањима ауторкине баке. Тиме је Гароња један од најважнијих представника управо књижевности Срба са простора Хрватске, иако јој то није директно место рођења. Други важан аспект проучавања књижевне и историјске, фолклорне баштине су дела С. Гароње: *Народне њесме Славонске Границе* (1987), *Српско усмено њоејско наслеђе Војне Крајине у записима 18, 19. и 20. века* (2008); *Од Цариграда до Будима* (2014); *Анџолоџија српске народне лирско-ејске њоезије Војне Крајине* (2000); *Анџолоџија српске народне лирске њоезије Крајине* (2020); *Књижевности Српске Крајине: од баштине до епозодуса* (2015).

његовог дела у Колу СКЗ а све до 1948. године када се и концепција ове едиције мења и усмерава на писце савременике и историјски и политички повремено актуелне теме социјалистичког периода.

Милан Решетар (Дубровник 1860 – Фиренца 1942) 1894. године у Колу објављује *Анџолоџију дубровачке лирике* што представља посебно важно дело јер је сабрао стваралаштво дубровачког простора, а порекло овог писца и филолога представља сложену појаву типичну за просторе Дубровачке републике. Милан Решетар је био Србин католичке вероисповести и тиме један од припадника српског народа који је прешао у католичку веру, али се није одрекао свог националног порекла. Решетар је био и витез и ту титулу је наследио од оца, али је пре свега, био један од највећих филолога са простора Далмације, био је доцент словенске филологије на Филозофском факултету у Бечу од 1895. Од 1908. године преузима катедру од свог таста Ватрослава Јагића, а од 1919. ради на Филозофском факултету у Загребу до пензионисања 1928. године. Од 1933. године био је хонорарни конзул Краљевине Југославије у Фиренци, али због здравствених разлога није преузео посао. До смрти 1942. године бавио се филолошким радом. Поред филолошких тема, највећи значај Милана Решетара представљају критичка издања Марина Држића, Шишка Менчетића и Цива Гундулића.

Герасим Зелић (Жегар 1752 – Будим 1828) био је игуман манастира Крупе и генерални викар православне цркве у Далмацији. Родно место Жегар из кога потиче Герасим Зелић припадало је Млетачкој републици. Зелић је водио сукобе са проунијатским епископом Краљевићем због чега је послат у Беч и Будим где је и преминуо. *Житије Герасима Зелића* потиче из 1823. године, а целокупно је штампано

у три дела у Колу СКЗ а и писано је народним говором под утицајем Доситејевог деловања, обележено анегдотско, ироничним тоном. Зелићева аутобиографија обухвата прилике и пределе које је прошао у свом авантуристичком духу, па тако представља разна животна „искушенија“ од манастира Крупа до Фрушке горе, Цариграда, Венеције и Париза где се у једној епизоди чак сусреће са Наполеоном. *Животије Герасима Зелића* објављено је у три дела и то 1897, други део 1898. и трећи део 1900. године у Колу.

Иво Ћипико (Каштел Нови 1867–1923) објављује у 1903. године приповетке *Са острва*, а 1909. роман *Пауци*. Ћипико је увек повезан са књижевном делатношћу Срба у Хрватској јер, како наводи Душан Иванић,⁵ био је по оцу потомак чувене италијанске породице, а по мајци рођене каштеланке Хрватице и сам Хрват. Међутим, Ћипико је пружао отпор у сјеменишту у Сињу и под утицајем српске народне поезије, антиклерикалистичких покрета и „просрпских покрета међу католицима“ и привлачности српске реалистичке прозе и народне поезије „постао српски писац“.⁶ Ћипико је био веома близак фолклорној фази реализма и у приповеткама развија љубавне и социјалне мотиве везане за сиромашан живот у Далмацији и на острвима. Такође, Ћипико развија спектар медитеранских мотива (које у то време уводи и Јован Дучић у своју поезију), усмеравајући се на мотиве сунца, мора, светлости, неба и еротизацију пејзажа, што га чини знатно модернијим приповедачем од првих фолклорних мотива и смешта га у гранични предео српских модерниста. Роман *Пауци* је везан за простор Далматинске Загоре

⁵ Видети: Душан Иванић, *Књижевност Српске Крајине*, БИГЗ, Чигоја штампа, 1998, стр. 130–131.

⁶ Д. Иванић, *истио*, 130.

где је Ћипико радио као шумар и био у интензивној вези са православним српским становништвом. У *Пауцима* Ћипику је: „Ново искуство је омогућило да писац у свој прозни круг укључи поред мора и примораца/оточана и загорце/континенталце и опори пејзаж Буковице“.⁷ Вероватно је и то био један од разлога зашто је уредништво Кола препознало значај Ћипиковог романа.

Иво Војновић (Дубровник 1857 – Београд 1929) у Колу објављује драму *Еквиноциј* 1905. године, а 1927. *Дубровачку ћирилоију*. Војновић је био српски писац, правник и члан Српске краљевске академије. Био је писац из познате дубровачке породице Војновића. Порекло породице Војновића води до ужичког краја и Војновића који су око 1690. дошли из Поповог поља у Херцег Нови. Војновићима је Венецијанска република 1771. и Хабзбуршка монархија 1815. признале право на породични грб истоветан са грбом средњовековних Војновића из Ужица. Иво Војновић је завршио Правни факултет у Загребу где му је отац Коста био универзитетски професор. Радио је као судија у Крижевцима, Бјеловару, Задру, Супетру на Брачу. Од 1911. био је професионални писац и драматург Хрватског народног казалишта у Загребу. Први пут долази у Београд и тада успоставља трајну везу са Србијом. Био је ухапшен 1914. у Дубровнику због сумњи да је југословенски националиста и остаје у затвору до 1915. у Шибенику. После рата лечио се у Загребу, Ници, Паризу и на крају као готово слеп долази у Београд где умире крајем лета 1929. године. Изабран је за дописног члана Српске краљевске академије 1924. године. Трагична биографија конте Иве Војновића на крају живота доводи га до Београда где налази мир и вечни спокој. *Дубровачка ћирилоија* је настала (1893–1900)

⁷ Д. Иванић, *истио*, 133.

док Иво Војновић борави у Дубровнику и представља драмску хронику инспирисану историјом Дубровачке републике. Војновић описује пад Дубровачке републике у време француске опсаде Дубровника, пропаст племства и тренутак у коме се племићи и властела града-државе не сналазе, што доводи до бројни политичких и социјалних проблема.

Вељко Милићевић (Чаглић, Западна Славонија 1866 – Београд, 1929) објављује роман *Ојсене у Колу* 1922. и две збирке објављене постхумно *Приповетке* 1930. и *Приповетке* 1939. Милићевић је рођен у славонском селу Чаглићу код Пакраца, основну школу завршио у Доњем Лапцу, школовао се у Госпићу, Загребу, Београду, Паризу и Лондону. Са универзитета у Лондону одлази у Црну Гору где је добио држављанство и пријављује се у добровољце и добија место високог државног чиновника. Како пише Д. Иванић, Милићевић је после Првог светског рата дочекан непријатељски у новој држави јер се није слагао са уједињењем са Србијом, па је у ослобођеној земљи дочекан непријатељски „као министар у црногорској влади“. Завршио је кратак и буран живот као дописник *Полијтике*. Књижевно дело Милићевића најпознатије је по роману *Бесиуће* (1912) као први модернистички роман у српској књижевности. Нажалост, то дело није објављено у Колу СКЗ, али је свакако добар део приповедачког опуса, чак 3 књиге публиковао у овој едицији. Приповетке које су штампане у Колу припадају делима модернизма са јаким елементима социјалних околности које је видео у Лици. Милићевићеве приповетке имају социјално-сатиричне димензије и, како примећује Иванић, „под утицајем старије традиције (Гогољ, нпр.), док други често нешто развијенија анегдотска композиција, што говори о нејединству или о двојењу између модернистичког захвата и

реалистичког наслеђа⁸. Скерлић га је већ после кратког романа *Бесџуће у Српском књижевном власнику* 1906. године назвао „младом надом српске књижевности“.

Марко Цар (Херцег Нови, 1859 – Београд, 1955) је 1923. године у Колу објавио *Наше приморје* и 1936. књигу *Есеји*. Рођен у Херцег Новом, Цар је припадао бокелском књижевном кругу и тада се дружио са Матавуљем, али се пресељава у Задар (1879–1919) и наставља да делује у кругу далматинских Срба. У том периоду Цар је најплоднији критичар и есејиста у српској књижевности. Истовремено, преводи и са италијанског језика што му омогућава прецизније познавање савремене италијанске књижевности. Цар је у часопису *Вук* у Задру радио на јединству српско-хрватских односа, а од 1919, када је Задар припао Италији, прелази у Београд где делује опет као изузетно активан критичар савремене књижевности. Поред активног есејистичког рада, Цар је у путописима *Наше приморје* представио „слике и утиске с Јадрана“ који су били засновани на архитектонским делима, споменицима и спољашњој слици Јадрана без представљања социјалне и етнолошке особине народа који је живео на тим просторима. У том погледу *Наше приморје* је много ближе традицији путописа Љубе Ненадовића и сасвим је јасно зашто је био у сукобу поводом објављивања *Љубави у Тоскани* Милоша Црњанског као модерног облика путописа као хетерогеног књижевног текста.

Мирко Королија (Кистање, 1886 – Шибеник, 1934) је песник и есејиста чије *Песме* објављује СКЗ у Колу 1933. године. Ово је једина песничка књига Срба са простора Хрватске која је објављена у Колу. По многим особинама његова поезија је блиска Дучићевој усмерена на медите-

⁸ Д. Иванић, *истио*, 158.

рански пејзаж, српске националне мотиве и мит о Косову. С друге стране, Королија прати традицију крајишких песника који стварају под јаким италијанским утицајем ослоњени на романске форме и артифицијелност (Д'Анунцио, Кардучи). Королијину поезију испуњавају антички мотиви, песничке слике ослоњене на природу, ветрове, вртове, еротизацију пејзажа. Сарађивао је са тада младим Владаном Десницом који је Королијину поезију назвао спојем паганске путености и звучне хероике. Королија је био веома цењен и као писац драме *Зидане Скадра: драмски поем у 3 чина с епилогом* (1927).

Петар Петровић Пеција (Оточац, 1877 – Загреб, 1955) објавио је у Кољу *Драме* 1933. године када и Королија *Песме*. Да ли је то случајно или можемо само закључити и из ширег политичког контекста и питања везаних за статус Срба и јачање хрватских националних снага у Краљевини Југославији пред атентат на краља Александра. Пеција је био усмерен на хрватски културни круг и за Хрватско народно казалиште је написао 30 драма. Поетика његовог опуса ослоњена је на позне лирске реалисте и прву генерацију модерниста, па је тиме ујединио модернистичке и реалистичке токове. *Драме* обилују дијалозима и речником његовог родног краја. Његове драме су биле извођене у Загребу, Београду, Новом Саду, али и међу исељеницима у Америци.

После Другог светског рата у Кољу СКЗ је врло мало писаца Срба из Хрватске. Као што смо навели, објављују се приповетке Симе Матавуља *Из београдској живоји* 1948. године, а потом тек 1967. *Прољећа Ивана Галеба* Владана Деснице, затим 1977. *Анџологија савремене српске драме* коју је приредио Слободан Селенић, 1988. године Јован Радуловић *Даље од олтара* и 2012. године *Вейрово срце* Драге Кекановића и *Сумњива сахрана* Јована Раду-

ловића. У одлуке уређивачких одбора од 1948. године до 2020. године тешко је улазити и анализирати, али сасвим је јасно да Коло СКЗ није било место у коме је стварана атмосфера јединства српског књижевног канона, па чак иако није било савремених писаца и дела достојних Кола, поставља се опет питање како није било потребе бар за неком врстом антологије. Вероватно је узрок у идејама социјалистичког периода у коме није било пожељно објављивање српских писаца у СКЗ у Београду, или је једноставно та врста националног канона свесно разбијана. Без обзира на све наведене разлоге, можемо опет видети да су од почетка 20. века у Колу објављивали и писци који су били етнички Хрвати, а одредили су свој опус као део књижевног српског круга, од Ива Ћипика до Јосипа Сибе Миличића и Нике Бартуловића.

Владан Десница (Задар, 1905 – Загреб, 1967) је један од највећих и најзначајнијих српских писаца са простора Хрватске. У Колу СКЗ објавио је *Прољећа Ивана Галеба* 1967. године. Десничин роман представља један од првих модерних романа послератног периода. Десница потиче из изузетно угледне породице чији предак је био Стојан Јанковић, а отац Урош познати адвокат у Сплиту, као и стриц Бошко адвокат у Обровцу и признати историчар између два рата. Владан Десница је студирао право у Загребу и Паризу, покренуо је часопис *Маџазин Сјеверне Далмације* (Сплит 1934–1935), превео Крочеову *Поезику* већ 1931. године. Користио је италијански, француски, немачки језик, полиглота и особа изузетне културе и образовања. Десничина дела, краће приповетке и поезија објављени су пре Другог светског рата у часописима, али је током рата већина грађе изгубљена. Један део окупације је провео у Задру до 1943. године као службеник, а други део у Исламу Грчком на породичном имању, кули

Стојана Јанковића. Због низа политичких неспоразума, оптужби да је сарађивао са четничким покретом и осталих оптужби 1950, напушта место службеника и ради као професионални писац. Од 1947. године често објављује у периодици у готово свим жанровима, његова дела се преводе на бројне језике, први роман *Зимско љетиовање* објављује 1950, другу редакцију 1957, а потом збирке приповедака *Олујине на сунцу*, *Прољеће у Багровцу* и друге, књигу песама *Слијейац на жалу* и роман *Прољећа Ивана Галеба* (1957). Сахрањен је, по сопственој жељи, у породичној цркви у Исламу Грчком. Роман *Прољећа Ивана Галеба: ипре прољећа и смрти* су дело писано од 1936. године у коме је уједињен и есејистички и романескни поступак заснован на моделу контрапункта и играма светлости и таме, опозитима здравље/болест, детињство/старост. Десничин роман је дело у коме се играма светлости и сенки афирмише и медитерански свет, слике Сплита и детињства, хетерогене сцене Далмације и њеног залеђа које је засновано на простору Ислама Грчког. Десница је најбољи писац далматинског простора, соларних мотива, еротизованог пејзажа на трагу који је започео и Јован Дукић у поезији и каснијим путописима.

Слободан Селенић (Пакрац 1933 – Београд 1995) објавио је *Анџологију савремене српске драме* 1977. године. Селенић је рођен у Пакрацу у Западној Славонији, али је највећи део живота провео у Београду. Потиче из угледне и образоване грађанске породице. Студирао енглески језик и књижевност, постдипломске студије завршио у Великој Британији 1950. Био је професор Академије за позориште, филм, радио и телевизију, ФДУ, писац, критичар и дописни члан САНУ. Писао је романе (*Мемоари Пере Бојаља*, 1969; *Писмо лава*, 1972; *Пријатељи*, 1980; *Очеви и оци*, 1985; *Тимор моршис*, 1989; *Убиство с иредумишљајем*, 1993).

Анџолоџија савремене српске драме представља његово критичарско и драмско знање које је било јединствено већ те 1977. године. Нажалост, у Колу СКЗ се није нашао ни један од његових изврских романа по којима спада у сам врх савремене српске књижевности.

Јован Радуловић (Полача код Книна, 1951 – Београд, 2018) објавио је две књиге у Колу СКЗ. *Даље од олимпијара* 1988. и *Сумњива сахрана* 2012. Завршио гиманзију у Книну, а у Београду Филолошки факултет, био је уредник у БИГЗ-у и директор Библиотеке града Београда. Радуловић је носилац приповедачког концепта писаца из Далмације чију тематику обележавају теме Книнске крајине и „модернизоване реалистичке традиције“. У збирци *Даље од олимпијара* (1988) Радуловић је, поред реалистичке тематике, унео симболичке гестове и знакове у којима се улази у простор унутрашњег монолога и асоцијативне логике приповедања. Највећу пажњу књижевне и најшире јавности изазвао је драмским делом *Голубњача* (1983) која је изазвала опречне културне и политичке потресе у СФРЈ. *Голубњача* је веома блиска народном жанру са фолклорном осномом, али је истовремено указала на синдром националних нетрпељивости и друштвеног слома вредности. *Браћа њо мајстери* су романескно дело (1986) које је већ указало на национализам и његове одјеке у Хрватској 1971. године, повезујући националне и националистичке покрете, урбано и рурално са низом различитих приповедачких перспектива. Романом *Прошао животи* (1997) у форми епистоле далматински интелектуалци са Приморја и Загорја пишу историју народа од прошлог века до савременог тренутка. Роман доноси сав бесмисао борби и компромиса српског народа на просторима Далмације и Крајине и указује на катастрофу која се догодила 1995. године. *Од Оињене до Блаје Марије* (2008) доноси дубоку

трагичност егзодуса српског народа из Крајине и једно од најуспелијих дела са том тематиком, која је на висок уметнички начин обрадила овај болан тренутак у историји српског народа Крајине.

Драго Кекановић (Братуљевци, Западна Славонија 1947–) објавио је роман *Вејрово срце* 2012. у Колу. Живи у Загребу, школовао се у Славонској Пожеги и Осијеку, завршио Филозофски факултет у Загребу. Тренутно један од најистакнутијих српских писаца из Хрватске. Радио 25 година као уредник у драмском програму ТВ Загреб. Прве приповетке *Вечера на веранди* објавио 1975. године, а потом је објављивао повремено збирке приповедака и романе ослањајући се на модернистичку и постмодернистичку поетику са темама урбаног карактера. Од средине деведесетих година усмерава се на тематику везану за родни простор Славоније, судбине појединаца и српског народа у том периоду. За роман *Вејрово срце* добио је награде Борисав Станковић, Душан Васиљев, а за приповетке Андрићеву награду и Григорије Божовић. Најновији роман *Привржености* награђен је наградом „Београдски победник“ и усмерен је на сложену историјску судбину Катарине Кантакузине разапете између осећања дужности, две вере и на судбину имагинарног јунака Србина из Стона са свим верским, националним и језичким дилемама тог дела српског народа уобличавајући роман идејом о вечној привржености и љубави.

Српски писци из Хрватске у Колу СКЗ, као што смо навели у уводном делу текста, суштински су мало заступљени и када анализирамо периоде најинтензивнији је онај између два рата, сасвим просечан пре Првог светског рата, док доба после Другог светског рата обележава запањујуће мали број српских писаца из тог простора. Такође, сасвим је необично да најбољи романи, приповетке и

драмска дела аутора са простора Хрватске нису објављена у Колу СКЗ, што опет казује о могућој културној политици која је на неки начин Србе из Хрватске смештала у издавачке куће у Хрватској како би били издвојени или одвојени од историјске и традиционалне едиције СКЗ. Данас можемо само очекивати да ће уредништво СКЗ обратити значајнију пажњу савременим српским писцима с простора Хрватске, јер је реч о огромној и разноликој књижевној продукцији која сада бележи дубоке ожиљке егзодуса из маја и августа 1995. године. Тај историјски догађај је са ове временске дистанце већ постао тема бројних романа, приповедака, документаристичке и мемоарске прозе, поезије, а време ће показати шта ће остати пред нама као највиша књижевна вредност. Био је тектонски потрес једног народа после 300 и више година, а сада остају само књижевна дела и сећања живих сведока. Књижевно стваралаштво Срба из Хрватске је једна врста изгубљеног простора на коме живе и стварају само још појединци као Драго Кекановић док већина писаца сада живи на просторима Србије или у дијаспори широм Европе, Америке и Аустралије. То је сада закрајени народ и, како је рекао Станко Кораћ, „народом вјетром вијан“. Тај „вјетар“ народа на границама царстава и вера је сада сасвим и заувек распршио језгро српског народа са простора Крајине и данашње Хрватске.